

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено економічну сутність розвитку підприємства. Виявлено спільні ознаки у підходах різних учених до трактування поняття "розвиток" підприємства. Узагальнено основні зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на розвиток підприємства.

Ключові слова: розвиток, підприємство, зміни, процес.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання ускладнення характеру діяльності підприємства пояснюється зatoryжною світовою фінансовою кризою, політичною нестабільністю, зростанням рівня невизначеності зовнішнього середовища, підвищенням інтенсивності конкуренції, неспроможністю забезпечити стабільні результати господарювання. Тому оптимальним процесом, який спрямований на виживання й успішне довгострокове функціонування у ринковому середовищі, є розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку підприємства та його складових велику увагу приділяли у своїх працях багато вітчизняних і зарубіжних науковців: М. Афанасьєв, О. Бакаєв, А. Василенко, В. Довбенко, В. Забродський, Д. Росс, О. Раєвська, О. Тридід, Ю. Погорелов та інші. Незважаючи на значну кількість наукових праць стосовно методологічних основ розвитку суб'єктів господарювання, ряд питань потребує подальшого вивчення: взаємодія складових розвитку підприємства, його видових проявів і факторів впливу. Це і зумовило актуальність обраної теми.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до окремих проблем розвитку підприємства, виділення видових проявів на рівні підприємства; поглиблення теоретичних основ механізму впливу ринкового середовища на розвиток підприємства.

Викладення основного матеріалу дослідження. За тлумаченням словником, розвиток - це філософське, соціально - економічне і соціально - психологічне поняття, сутність якого полягає в незворотних, цілеспрямованих та закономірних змінах матеріальних і ідеальних об'єктів. Тільки одночасне поєднання усіх трьох властивостей вирізняє розвиток поміж інших змін.

З погляду філософії, процес розвитку - особлива форму руху, яку характеризують три категорії: кількість, якість і структура. Кількісні зміни розглядаються як збільшення або зменшення складових частин цілого, яке виражається перетворенням їх числових значень, що призводить на певних етапах якісного стрибка. Структурні зміни необхідно розглядати в якості

змін взаємовідносин складових частин, які не завжди супроводжуються збільшенням або зменшенням їх числа. Як правило, число складових частин залишається незмінним, але структурні зміни можуть призводити до якісного стрибка, оскільки рушійною силою розвитку є внутрішні протиріччя. Механізм розвитку через внутрішні протиріччя описується законом єдності і боротьби протиріч. Причиною кількісних змін є протиріччя із зовнішнім середовищем, причина структурних - внутрішні протиріччя. Якісні зміни можуть набувати вигляду перетворення: за рахунок додатку матерії та енергії внаслідок взаємодії із зовнішнім середовищем; у результаті перерозподілу в системі без порушення її балансу; як результат зміни якості підсистем (елементів, складових структур) системи [1].

Вважаємо, що процес розвитку необхідно розглядати як сукупну зміну взаємозв'язку кількісних, якісних і структурних перетворень. Важливий вплив на нього справляє насамперед структура, оскільки в залежності від складу та підпорядкованості елементів змінюється сама система, що описується законом переходу кількісних змін у якісні і навпаки.

Економічний розвиток - це складний і багатогранний процес, що у конкретному періоді часу може мати прогресивний, регресивний або стагнаційний характер, визначається системою цінностей суспільства, є здатністю будь - якої соціально - економічної системи змінювати свою структуру, склад елементів і функцій. Основна його умова - це визначення тенденції в сукупності заходів, спрямованих на підвищення ефективності.

Процес розвитку можна визначити через систему "середовище - підприємство", оскільки суб'єкт господарювання є відкритою системою, що постійно взаємодіє з окремими елементами. Сукупність усіх факторів і умов має забезпечити розвиток підприємства. Тому розглянемо основні підходи до визначення поняття "розвиток підприємства" у таблиці 1.

Незважаючи на значну кількість визначень "розвиток підприємства", наведених у таблиці 1, учені наводять певні спільні ознаки даного явища. Проаналізуємо основні характеристики поняття "розвиток підприємства" у таблиці 2.

Таблиця 1

Підходи до визначення розвитку підприємства

Автор	Визначення
Василенко А.В.[2]	Надбання нової якості, яка зміцнює життєздатність підприємства в умовах змін середовища.
Забродський В.А. Кизим М.О.	Процес переходу економіко–виробничої системи у новий, більш якісний стан шляхом нагромадження кількісного потенціалу, зміни і ускладнення структури і складу, наслідком чого є підвищення її здатності чинити опір руйнівному впливу зовнішнього середовища й ефективність функціонування.
Джой – Меттьюз Дж., Меггинсон Д, Сюрте М.	Вдосконалення чи поліпшення організаційної складової об'єкта чи послідовний рух до складного чи розвинутого стану чи реалізації потенційних можливостей.
Коротков. Е.М.	Сукупність змін, які ведуть до появи нової якості та зміцнення життєвості системи, її здатність чинити опір руйнівним силам зовнішнього середовища.
Бакаєв О.О., Гриценко В.І., Бажан Л.Л.	Характеризується зміною ринково та виробничої кон'юнктури за тривалий час, упродовж якого значну роль відіграють інвестиції, інноваційні, технічні та технологічні фактори економіки, а також фактори економічної власності й господарського механізму.
Довбенко В.[3]	Процес зміни стану об'єкта поліпшенням (вдосконаленням) його характеристик та якісного, кількісного нарощення параметрів.
Афанасьєв М.[1]	Об'єктивна зміна тільки якісних характеристик системи, зумовлена як фундаментальними законами природи (єдності й боротьби протилежностей, переходу кількості у якість, розвитку суспільства по спіралі і нагору), так і закономірностями функціонування конкретних систем (старіння устаткування, нагромадження досвіду і знань працівниками, виснаження природних ресурсів), за якої формуються нові властивості системи.

Таблиця 2

Ознаки у трактуванні розуміння розвитку підприємства

Ознака	Автори						
	Василенко А.В.	Забродський В.А.	Джой – Меттьюз Дж.	Коротков. Е.М.	Бакаєв О.О.	Довбенко В.	Афанасьєв М.
Процес переходу		+				+	+
Сукупність змін		+		+	+	+	
Надбання якості	+			+		+	+
Збільшення потенціалу		+	+				
Адаптація до зовнішнього середовища	+	+		+			
Підвищення життєздатності	+			+			

Як показав аналіз сучасних визначень поняття "розвиток підприємства", виділяють чотири основні компоненти розвитку підприємства: сукупність змін, надбання якості, процес переходу, адаптація до зовнішнього середовища. Розглядаючи різні погляди на поняття "розвиток підприємства", можна зробити висновок, що у них враховується певний ступінь деталізації, тобто вони лише фрагментарно відображають сутність цієї категорії.

Розвиток підприємства необхідно виокремлювати від інших категорій. Часто приймається синонімічність понять "розвиток" і "зростання". Поняття "розвиток" ширше, ніж категорія "зростання", оскільки охоплює, як кількісні, так і можливі якісні зміни, а "зростання" базується тільки на кількісних змінах об'єкта [6].

Необхідно також розмежовувати поняття "розвитку" як процесу і як результату. У цих двох взаємозв'язаних поняттях перше відображає шляхи і механізми досягнення межі, а друге показує ефективність процесу розвитку, рівень досягнення поставленої мети та створення в одержаному результаті бази для подальшого розвитку системи. "Розвиток - процес" є підґрунтям, на якому створюється "розвиток - результат".

Основою розвитку підприємства є зміни: усередині підприємства, у відносинах між підприємством і суб'єктами зовнішнього середовища. Розвиток відбувається завдяки сукупності: зв'язок змін і розвитку є причиною - наслідковим, зворотним, взаємним і рекурсивним. Як правило, поштовхом до змін є кризові ситуації. Основна функція яких - руйнування найменш стійких у життєздатних елементів, які порушують єдність підприємства. Подолання кризи дає новий поштовх розвитку підприємства, сприяє переходу на принципово новий рівень організації та управління за короткий час.

Дослідження особливостей розвитку підприємства як економічного явища необхідно здійснювати з урахуванням конкретних його видів, які проявляються в господарській діяльності. Р. Фатхутдінов пропонує таку класифікацію: екстенсивний, інтенсивний, внутрішній (джерело такого розвитку знаходиться в середині об'єкта) і зовнішній (визначається лише зовнішніми чинниками). Ряд авторів виділяють дві форми розвитку - еволюційну і революційну. Ю. Погорелов розрізняє як стійкий, поступовий (еволюційний), інтенсивний та стрибкоподібний (революційний) види [6]. І. Богатирьов провів комплексну класифікацію видів розвитку підприємств за 13 ознаками. Однак автор не приділяє увагу середовищу та часовому аспекту виникнення розвитку. Л. Запасна наводить ще такі видові прояви розвитку: за середовищем, за

часом, за видом потенціалу [4]. В. Хобта, У. Лаврик, О. Попова запропонували удосконалену класифікацію з 18 ознак. Беручи до уваги погляди різних учених, стає зрозумілим, що розвиток підприємства не може належати до однієї якоїсь класифікаційної ознаки. Так, прогресивний розвиток може бути інтенсивним, якщо в діяльності підприємства використовуються ресурсозберігаючі технології, що проявляється у збільшенні віддачі від вкладених ресурсів, розширеним або звуженим залежно від того, на якій стадії життєвого циклу знаходиться підприємство і який рівень попиту на його продукцію.

Розвиток підприємства має багатовимірний характер та охоплює глибокі зміни в усіх сферах функціонування підприємства. Цей процес має відбуватися на основі врахування та оцінки усіх факторів впливу. Тому для узагальнення сутності досліджуваної категорії необхідно розглядати розвиток підприємства у взаємозв'язку з іншими елементами середовища господарювання.

У працях С. Гаркавенка, Р. Фатхутдінової, О. Бородіної, Б. Пасхавера описані фактори, що здійснюють вплив на рівень розвитку підприємства. Більшість авторів фактори зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на розвиток підприємства, групують за певними ознаками.

На розвиток підприємства впливають зовнішні та внутрішні фактори.

До зовнішніх факторів впливу належать:

1) Економічні - визначальні для ухвалення підприємством планів розвитку підприємства. До них належать: рівень інфляції і безробіття, рівень доходів населення, вартість кредитів, динаміка розвитку ринку і його насиченість;

2) Політичні - визначають соціально - економічні пріоритети в країні, саме тому, вибираючи стратегію розвитку, керівництво повинно врахувати політичні чинники.

3) Соціальні - ухвалення керівництвом підприємства будь - яких планових рішень повинно супроводжуватися врахуванням таких соціальних факторів, як механізм соціального захисту населення, рівень освіти і культури, чисельність і динаміка населення; звичаї та традиції.

4) Законодавчі - використання методів планування економічного розвитку підприємства повинно здійснюватись відповідно до конституції, базових законодавчих актів та міжнародних договорів;

5) Технологічні - здатність підприємств вводити і використовувати нові інформаційні технології, нові стандарти та нові види продукції;

Внутрішні фактори:

1) цілі - формують перспективний курс розвитку підприємства та визначають кількісні та

якісні показники економічного розвитку;

2) інформаційне забезпечення - якість отриманої інформації є визначальним фактором вибору й обґрунтованості напрямів розвитку організації. Сучасні інформаційні технології, які є засобом одержання та переробки інформації, дають змогу використовувати раціональні методи економічного аналізу діяльності підприємства;

3) ресурсне забезпечення - розроблення планів матеріально - технічного забезпечення виробництва дозволяє акумулювати матеріальні, трудові, фінансові ресурси, які необхідні для виконання поставлених завдань;

4) технологію виробництва - важливу передумову ефективного планування економічного розвитку підприємства - оцінку відповідності технології виробництва стратегії розвитку підприємства;

5) рівень кваліфікації працівників підприємства - високий рівень кваліфікації трудових ресурсів підприємства забезпечує виконання поставлених завдань; прийнятих управлінських рішень; зростання продуктивності праці, що дає змогу досягти запланованих результатів діяльності підприємства;

6) економічну безпеку підприємства - одну з умов економічного розвитку, що забезпечує стабільне й ефективне функціонування підприємства та високий потенціал розвитку в майбутньому.

На нашу думку, на розвиток підприємства досить суттєво впливають неформальні обмеження, такі як бюрократизм, ускладнена процедура отримання дозволів тощо. Тому

вважаємо, що фактори впливу на господарюючі суб'єкти доцільно визначати залежно від форм власності, галузевої належності, сегмента ринку, організаційної структури, географічного розташування і психологічного клімату, як усередині підприємства, так і стосовно нього зовні.

Висновки. Розвиток підприємства - це динамічна система взаємодіючих передумов, видових проявів і факторів, які формують вектор кількісних і якісних змін функціонування підприємством, спрямованих на досягнення нових можливостей.

Список літератури

1. Афанасьев Н.В. Управление развитием предприятия: [монография] / Афанасьев Н.В., Рогожин В.Д., Рудыка В.И. - Х.: Издательский дом "ИНЖЭК", 2003. - 184 с.
2. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятия: монография. / В.А.Василенко - Киев: Центр учебной литературы, 2005. - 648с.
3. Довбенко В.І. Перспективні проблеми розвитку підприємств / Довбенко В.І. - II Щорічник наукових праць: Соціально - економічні дослідження в перехідний період. - Львів, 2003. - 507с.
4. Запасна Л.С. Економічна сутність розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Л.С.Запасна - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/knp96/33-37.pdf>.
5. Кучин Б.Л. Управление развитием экономических систем: технический прогресс, устойчивость. / Б.Л. Кучин, Е.В.Якушева - М: Экономика, 1990. - 157 с.
6. Погорелов Ю.С. Развитие предприятия: понятия та види [Текст] / Ю.М.Погорелов // Культура народов Причерноморья. - 2006. - №88. - С. 75 - 81.
7. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі [Текст] : монографія / О.В.Раєвнева. - Х.: ІНЖЕК, 2006. - 496 с.

Аннотация

Наталія Вільчинська

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Исследована экономическая сущность развития предприятия. Определены общие признаки в подходах разных ученых к трактовке понятия "развитие" предприятия. Обобщены основные внешние и внутренние факторы, влияющие на развитие предприятия.

Ключевые слова: развитие, предприятие, изменения, процесс.

Summary

Natalia Vilshunska

THE ECONOMIC ESSENCE ENTERPRISE DEVELOPMENT

The economic essence enterprise development was investigated in the article. The common features in different approaches to the interpretation of scholars of "development" company are found. The internal and external factors that affect the development of the company are defined.

Keywords: development, enterprise, changes, process.